

Enver bir güneş gibi doğmuş,
bir gurûb ihtişamıyla batmıştır;
arasını tarihe bırakalım.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

ÖTÜKEN

her zaman
okunacak dergiler

MİLLÎ MECMÛA

SAYI 27

TEMMUZ - AĞUSTOS **2022**
(2 ayda bir yayımlanır)

İMTİYAZ SAHİBİ
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.

Baskı
Çınar Matbaacılık ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad.
Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

Yıllık Abonelik Bedelleri
2022 yılı abonelik bedeli - **225 TL**
2022 yılı kurumsal abonelik bedeli - **250 TL**

Hesap Numaramız
Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şube: Beyoğlu Şubesi 456
T. C. Ziraat Bankası
Hesap Nu: 48038437-5009
IBAN
TR73 0001 0004 5648 0384 3750 09

ISSN
2667-4637

WhatsApp
0554 499 90 57

İletişim
millimecmua@otuken.com.tr

Kapak Renklendirme
Ay Kağan

Genel Yayın Yönetmeni
Yasin Usta

Editör
Ahmet Alperen Can

Sayı Editörü
Hakan Boz

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Prof. Dr. Levent Bayraktar
Prof. Dr. Erkan Göksu
Prof. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen
Doç. Dr. Mehmet Akıncı
Doç. Dr. Murat Hanilçe
Doç. Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. Kemal Haykıran
Dr. Ali Ahmetbeyoğlu
Göktürk Ömer Çakır
Oğuzhan Murat Öztürk
Misli Baydoğan
Metin Savaş

Grafik Tasarım
Mahmut Doğan

Son Okuma
İbrahim Daş

Önümüzdeki Zorlu Ödev: Enver Paşa'yı Yeniden Tartışmak

Enver Paşa, farklı siyasi mahfillerin ideolojik önyargılarının kurbanı haline getirilmiştir. Bu doğrultuda resmî tarih yazımında "macerapeverest"; fakat "vatansever" bir aktör olarak resmedilirken alternatif tarih anlatılarında "darbeci", "işbirlikçi" ve "imparatorluğu yıkıma sürükleyen adam" kavramlarıyla yeniden inşa edilmiştir. Kanaatimizce, Enver Paşa konusunda resmî tarihin "izah"; alternatif tarihin ise "insaf" problemi vardır. Dolayısıyla Enver Paşa'nın ideolojik önyargılardan arındırılmış, bütüncül bir perspektif ve disiplinler arası bir yaklaşımla yeniden ele alınması bir ödev olarak önümüzde durmaktadır. Elbette böylesine zorlu bir ödevi, sınırlı bir zaman ve ortamda hazırlamak mümkün değildi. Ancak en azından zikredilen temel prensipler çerçevesinde Enver Paşa hakkında yapılan tartışmalara mütevazı; fakat mutedil bir katkı sağlamaya çalıştık.

Millî Mecmûa'nın Enver Paşa dosya konulu bu sayısında; "Enver'i nasıl okumalıyız?" sorusunun cevabını Erol Cihangir'in kaleminden; dönem hatıratlarında resmedilen Enver'i, Oğuzhan Murat Öztürk'ten; meslek hayatı ve entelektüel kişiliğini Samet Özdemir'den; katıldığı muharebeleri Mehmet Kürşad Yavan'dan; Türkistan mücadelesini İlyas Kara'dan; birinci dönem TBMM'deki algısını Uğur Üçüncü'den; Çanakkale mücadelesini Necmettin Alkan ve Yasin Çatal'dan; I. Cihan Harbi'ndeki etkilerini Mustafa Karışman'dan ve son olarak yabancı basındaki izlerini ise Yavuz Haykır ve Vahide Çetin'den okuyacaksınız.

Ayrıca Millî Mecmûa'nın bu sayısında klasik metotların biraz dışına çıkarak alanında uzman akademisyen ve yazarlardan "soru-yorum" yöntemiyle görüşlerini aldık. Çalışmamızın bu bölümüne vakur duruşu ve aileyi temsil eden hassas tavrı ile Arzu Enver Eroğan hanımefendi; askerî ve akademik müktesebatıyla okurlar için objektif bir eksen ortaya koyan Prof. Dr. Hasip Saygılı; Korbaşı Hareketi hakkında Türkiye'deki en kapsamlı çalışmanın müellifi olan Ali Bademci; dönem dizilerine bütüncül tarih perspektifiyle yeni bir soluk kazandıran tarihçi-senarist Ozan Bodur değerli yorumlarıyla katkıda bulundular. Okur için faydalı olmasını umuyor; bu vesileyle Millî Mecmûa ailesi başta olmak üzere Enver Paşa sayısının hazırlanmasında emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum.

HAKAN BOZ

İÇİNDEKİLER

Türkistan'da Bir Bozkurt: Enver Paşa
İlyas Kara
.....**06**

Birinci Dönem TBMM'de Enver Paşa Algısı
Uğur Üçüncü
.....**20**

Enver Paşa'nın Savaşları
Mehmet Kürşad Yavan
.....**34**

Alman Kaynaklarına Göre Çanakkale Savaşı
Necmettin Alkan
.....**50**

Enver Paşa'yı "Anlama" Üzerine Bir Derkenar
Erol Cihangir
.....**90**

Enver Paşa'nın Meslek Hayatı ve Entelektüel Kişiliği
Samet Özdemir
.....**98**

Türk ve Arap Şiirinde Çanakkale Zaferi ve Enver Paşa
Yasin Çatal
.....**110**

The New York Times'ta Enver Paşa (1914-1922)
Yavuz Haykır
Vahide Çetin
.....**122**

Dönem Hatıratları Işığında Enver Paşa
Oğuzhan Murat Öztürk
.....**152**

Fransız Basınının Gözünde Birinci Dünya Savaşı'nda Enver Paşa
Mustafa Karışman
.....**162**

Soru-Yorum
Ali Bademci
Arzu Enver Eroğan
Hasip Saygılı
Ozan Bodur
.....**180**

TÜRKİSTAN'DA BİR BOZKURT: ENVER PAŞA

İLYAS KARA*

Korbaşı başkaldırısı 1917-1924 yılları arasında önce Fergana'da başlamış, sonra Buhara, Semerkant, Zarefşan ve Hive'ye kadar yayılmış ve kısa fasılalarla 1934 yılına kadar devam etmiştir.

Türk budunu, varlığı dört bin yılı aşan dünyanın her tarafına kök salmış, bulunduğu yerlerde güçlü devletler kurarak adından söz ettirmiş, insanlık tarihinin en köklü milletidir. Türkistan ise hiç kuşkusuz Türklüğün özgürce yeşerip büyüdüğü, kültürünü, dinini, dilini, değerlerini bulduğu vatan toprağıdır. Bu topraklarda Hunlar ve Köktürklerin attığı temeller, Uygurların kardığı uygarlık o kadar sağlam ve köklüdür ki, Türkler Asya'daki varlıklarını, devletlerini yitirdikten sonra bile her türlü sömürü ve emperyalizme rağmen koruyabilmişlerdir.

Türkistan Türklüğünün yüzyıllardır ciddi bir mücadele içinde olduğu iki büyük millet bulunmaktadır: Ruslar ve Çinliler. İşte biz bu yazımızda bu milletlerden olan Ruslardan, Türkistan'ın batısındaki coğrafyada[1] giriştikleri istila hareketlerinden, bölge Türklüğünün destansı mücadelesinden ve Osmanlı Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın bu mücadeleye katkısından söz edeceğiz. Başka bir deyişle 20. asır başlarında Rusya'nın kâbusu niteliğindeki Korbaşı hareketi bu çalışmamızın ana konusu olacak. Ama isterseniz öncelikle 20. yüzyıla kadar uzanan süreçte yayılmacı Rus zihniyetini kısaca masaya yatıralım:

Rusya, Türkistan devletlerini istila için 16. yüzyılın sonlarından itibaren, bölgeye ardı arkası kesil-

* İlyas KARA/ Eğitimci-Tarihçi-Yazar

[1] Asya tabiri müsteşriklerin ortaya attığı, bize ait olmayan bir kavramdır. Bundan dolayı bu yazımızda Türkistan tabirini kullanmaya çalışacağız.

BİRİNCİ DÖNEM TBMM'DE ENVER PAŞA ALGISI

UĞUR ÜÇÜNCÜ*

Birinci Dönem TBMM'de Enver Paşa'ya karşı olumlu algı veya en azından tarafsız bakış görülmüştür. Her şeyden önce Enver Paşa Dönemindeki iyi olduğu düşünülen uygulamaları referans gösteren mebuslar vardır.

Özet:16 Mart 1920 tarihinde İstanbul resmen işgal edilmiş, 18 Mart'ta Osmanlı Mebusan Meclisi basılmıştı. İstanbul'un işgali ve Meclisin basılması Osmanlı Devleti'ni fiilen sona erdirmiştir. Bunun üzerine 23 Nisan 1920'de Ankara'da Birinci Dönem TBMM açılmıştır. Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı olmuş, mayıs ayının başında TBMM Hükumeti kurulmuştu. Birinci Dönem TBMM, Milli Mücadeleyi yürütmüş, başarıya ulaştırmış, gazi bir Meclistir. TBMM'de düşünce farklılıkları bulunmaktaydı. Fakat bütün mebusların ana amacı Türk Milli Mücadelesini başarıya ulaştırmaktı.

Türkiye adında yeni bir devlet kuran Birinci Dönem TBMM, Türk tarihi için oldukça önemlidir. TBMM'de, Osmanlı Devleti ve yöneticileri hakkındaki bakış açısı ise net değildir. Birinci Dönem TBMM'de Osmanlı Devleti'nin son sürecindeki en etkili kişisi Enver Paşa'ya bakış da öyledir. Mondros Mütarekesi sonrasında Osmanlı Hükumetleri, İtilaf Devletlerinin de etkisiyle Enver Paşa'ya karşı olumsuz propagandaya başlamışlardır. Birinci Dönem TBMM'de ise Enver Paşa algısı farklıdır. Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Birinci Grup Enver Paşa'ya karşı olumsuz bakış açısına sahiplerdi. Bunun aksine Mecliste İkinci Grup mensubu çok sayıda mebus ise Enver Paşa'ya karşı olumlu düşüncedeydiler. Türk Milli Mücadelesi başarıya ulaştıkça Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları-

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü/Trabzon, elmek:u-ucuncu@ktu.edu.tr

ENVER PAŞA'NIN SAVAŞLARI

MEHMET KÜRŞAD YAVAN

İsmail Enver piyade olarak görev yaptığı sırada kendi milis muharebe tarzını giderek geliştirdi. Çete takiplerinde ve sıcak temaslarda kesin netice almak maksadıyla savaş usullerinde farklılığa gitti. Öncelikle istihbaratı geliştirdi ve hâkim konum düsturunu muharebelere ekledi.

Giriş

Enver Paşa, Osmanlı tarihinde yaptığı işlerle ve oynadığı kilit rollerle günümüze kadar devam eden süreç içerisinde varlığını korumuş ve şahsiyetini muhafaza etmiş bir Türk subayıdır. Döneminin askeri okullarında gördüğü eğitiminin yanı sıra entelektüel olarak da kendisini geliştirmeyi bilen İsmail Enver, yirmi bir yaşında eline aldığı askerlik mesleğini kırk bir yaşına kadar sürdürmüştür. Bu süreç içerisinde Osmanlı ve umumi Türk tarihi içerisindeki mühim vakalara imza atanlar arasında bulunmuştur. Öyle ki Enver'in rast geldiği zaman aralığı, Osmanlı Devleti için çöküş yıllarının hızlandığı bir dönemdir ve tıpkı diğer İttihatçılar gibi Enver Paşa da bu çöküşün içerisinde fiilen bulunan insanlardandır. Filhakika ilk görev yaptığı yer olan Selanik ve Manastır'da Osmanlı'nın inhitat haline tanıklık etmiş ve Yıldız Sarayı'nda maruz kaldığı intibaha ilerleyen zamanlarda tekrar kapılmıştır. Bu uyanış şüphesiz Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne girişini sağlayan en önemli etken olmuştur.

İsmail Enver, 1889 yılında Askeri Rüştiye'ye kaydolmasıyla kendisini bekleyen geleceğe ilk adımını atmıştır. Şahsı için bu süreç sancılı bir şekilde ilerlemiştir. Vaka yaşı küçüktür ve ilk zamanlarda başarısız bir öğrencidir. Rüştiye'yi on yedinci sırada tamamlamıştır ve Manastır Askeri İdadisi'ne kayıt yaptırmıştır. Bu okuldan da altıncı olarak Mekteb-i Harbiye'ye

ALMAN KAYNAKLARINA GÖRE ÇANAKKALE SAVAŞI*

NECMETTİN ALKAN**

Çanakkale Harbi, bu çalışma kapsamında müracaat edilen Alman kaynak- ları tarafından büyük bir Türk askerî zaferi olarak görülmektedir. Dönemin iki önemli devleti İngiltere'ye ve Fransa'ya karşı Türk Ordusu'nun kazandığı bu başarı, dünya savaş tarihinin en önemli zaferlerinden biri şeklinde yorumlanmaktadır.

Giriş

Başlangıcı 12. yüzyıla kadar giden ve çeşitli aşamalardan geçerek gelişen Türk- Alman münasebetlerinin doruk noktası ve finali, hiç şüphesiz 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'dır. 1189-1192 Üçüncü Haçlı Seferi sırasında cereyan eden askerî temasla başlayan bu ilişkiler, takip eden süreçte istikrarlı bir şekilde gelişmiştir.[1] Özellikle de 1790 Prusya-Osmanlı Askerî İttifâk Anlaşması'nı ve Helmut von der Moltke'nin 1835 yılında askerî reform için istihdam edilmesini takip eden süreç, bu ilişkilerin daha ziya- de dostluk zemininde gelişmesine vesile olmuştur. Daha sonrasında 1882'de Otto von Kähler'in de aynı amaçla Osmanlı hizmetine girmesi, Türk-Alman ilişkilerine "askerî dostluk" zemininde belli bir istikrar kazandırmıştır.[2]

2 Ağustos 1914 tarihli Türk-Alman Askerî İttifâk Anlaşması'nın imzalanması, bu sürecin bir devamıdır. Nitekim ardından 10 Ağustos'ta Alman Goeben ve Breslau savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi ve 29-30 Ekim tarihinde Osmanlı savaş gemilerinin Karadeniz'deki Rus hedeflerine saldırması, bu film şeridinin son karelerini teşkil etmiştir. Karadeniz saldırısının Osmanlı Devleti

* Bu çalışma, Tübitak tarafından desteklenen "114K309" numaralı *"Birinci Dünya Savaşı'nda (1914- 1918) Osmanlı Hizmetindeki Alman Subayları ve Savaş Sürecine Etkileri"* isimli 1001 projesi kapsamında yapılan araştırmaların bir sonucu olarak kaleme alınmıştır.

** Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/ TÜRKİYE, necmettinalkan@gmail.com

1 Necmettin Alkan, *Die deutsche Weltpolitik und die Konkurrenz der Mächte um das osmanische Erbe. Die deutsch- osmanischen Beziehungen in der deutschen Presse 1890 -1909*, Lit Verlag, Münster 2003, s. 22.

2 Necmettin Alkan, "II. Abdülhamid Devrinde İstihdam Edilen İlk Alman Askeri Heyetinin Komutanı Otto von Kaehler ve İki Tarafın Beklentileri", İstanbul Üniversitesi *Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy.43, (2007), s. 135-165.

ENVER PAŞA'YI "ANLAMA" ÜZERİNE BİR DERKENAR

EROL CİHANGİR

Enver Paşa yakın tarihimizin ideolojik önyargılara kurban edilen simaları arasında yer alır. Hakkındaki tartışmalarsa aradan geçen bir asra rağmen güncelliğini neredeyse ilk günkü canlılığıyla korumaya devam ediyor. Kişiliği, askeri hayatı ve ülkesi için aldığı hayati kararlar hakkındaki tartışmaların odak noktasını oluşturuyor. Peki, sınırları biraz zorladığımızda nasıl bir Enver algısı ile karşılaşıyoruz? Enver Paşa, Türkiye için hatta biraz daha genişletmek gerekirse, kültür havzalarımızda yer alan coğrafyalar için ne ifade ediyor? Aslına bakarsanız Enver Paşa'nın "tartışmalı" tarihi sima olması ve kültür havzamızda yer alan coğrafya için ifade ettiği anlam, iç içe geçmiş iki soruyu ihtiva ediyor.

Meslekten bir asker olmakla beraber, gerek Batı rüzgarlarından ilk etkilenen Balkanlarda geçen okul ve gençlik yılları gerekse kurmay eğitimi için bulunduğu Berlin yılları Enver Paşa'ya Batıyı çok iyi gözlemleme imkânı vermişti.

Enver Paşa Nasıl Tartışılmalıdır?

"Tartışma" kavramı, kendi kavram dünyası içinde negatif bir arka plan içerdiğinden, Enver Paşa'yı "tartışmalı" değil, "tartışılan" bir kavram üzerinden ele almanın daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Zira "tartışmalı" demek, irade ve tarihi misyon üzerinde rahatsız edici, ciddi birtakım endişeler ve şüpheler içeren "zayıflık ve zafiyet" barındırırken; "tartışılan" tam tersine onun güç ve iradesini peşinen kabul etmekle, bu güç ve iradenin derecesi üzerine değil, sonuçları üzerinden dostane veya hasmane hüküm yürütmenin ifadesidir. Mevzuya bu zaviyeden bakıldığında, gerçekten de Enver Paşa "tartışmalı" değil, "tartışılan" ve "tartışılacak" olan bir simadır.

Onu bu denli tartışılan bir sima olmasında sorulacak ilk soru da bu

ENVER PAŞA'NIN MESLEK HAYATI VE ENTELEKTÜEL KİŞİLİĞİ

SAMET ÖZDEMİR

Ülkeyi Cihan Harbi'ne tek başına soktuğundan bahsedilmekte fakat Sadrazam Sait Halim Paşa imzalı Osmanlı Alman ittifak belgesi es geçilmekte, padişahın iradei seniyesi göz ardı edilmektedir.

Giriş

Enver Paşa, yüz yıldır bitmeyen tartışmaların, çeşitli iftiraların, pek çok karalamaların odak noktasında kalmış bir şahsiyettir. Haksız yere Harbiye Nazırı olmakla anılırken yirmi beş yaşında aldığı olağanüstü binbaşılık rütbesi ve dört madalya görmezden gelinmekte, bunun yanında binbaşılıktan yarbaylık rütbesine geçmek için de tam altı yıl beklediği konuşulmamaktadır. Ülkeyi Cihan Harbi'ne tek başına soktuğundan bahsedilmekte fakat Sadrazam Sait Halim Paşa imzalı Osmanlı Alman ittifak belgesi es geçilmekte, padişahın iradei seniyesi göz ardı edilmektedir. Sarıkamış dillere dolanmakta fakat Çanakkale, Galiçya, İran gibi büyük cephe galibiyetleri, Kut'ûl Amare ve Gazze gibi küçük mevzi harplerindeki zaferler hiç söylenmemektedir. Ülkeden kaçıp gittiği zevkle anlatılmakta fakat Türkistan bağımsızlık mücadelesinde Ruslara karşı yalın kılıç at sürerken şehit düştüğü unutulmaktadır.

Enver Paşa hakkındaki söylemler elbette ki tarihin her konusunda olduğu gibi belge ve delile muhtaçtır. Fakat kırk bir yıllık ömre sığan siyasi, tarihi ve askeri vakalar o kadar çoktur ki mukayeseli okuma yapmadan çeşitli kaynak, vesika ve belgeleri incelemeden yapılan neredeyse bütün değerlendirmeler hatalı veya eksik kalmaktadır. Oysa hakikate ulaşabilmek için pek çok spesifik inceleme ve araştırmanın yapılması zaruri bir hal almaktadır.

TÜRK VE ARAP ŞİİRİNDE ÇANAKKALE ZAFERİ VE ENVER PAŞA

YASİN ÇATAL

Enver Paşa, 34 yaşında genç bir savaş bakanıydı. Siyasî faaliyetleri, Balkan çeteleri, Trablusgarb çölleri, Sarıkamış soğuğu ve İstanbul kulisleri, askerî ve siyasî tecrübe kazanmasına katkı sunmuştu.

"Kalk Ey Beyrut! En Güzel Elbiselerini Giy ve Büyük Devlet Adamını Karşıla"

Osmanlı Devleti, siyasî yaşamının son yıllarına geldiğinde, yani tarih onu kitap sayfalarına davet ettiğinde, büyük imparatorluk dünya harp tarihinin en büyük, en acımasız, en karmaşık ve en kanlı cephelerinden birinde dövüşme talihsizliğini yaşadı. 3 Kasım 1914'te başlayan, 19 Şubat 1915'te topyekûn bir saldırıya dönen harbin hedefinde başkent İstanbul vardı. İngiltere ve Fransa'nın öncülüğündeki savaş kampanyasında birçok farklı dil, din, ırk ve renk, 1915 yılının sonlarına kadar sürecek bir cehenneme şahitlik etti. Birkaç ordu ve kolordunun bünyesindeki subaylar ve erler için ölmek ya da öldürmek bir diğer ifade ile yaşamak için öldürmek başlıca hedefti. Harbi İngiltere'den idare eden savaş kabinesinin büyük düşleri, İstanbul'da, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa başta olmak üzere, tüm Osmanlı Genelkurmay'ı ve Gelibolu yarımadasında kan ve barut soluyan Türk zabitlerinin ve erlerinin mücadelesinde suya düştü. Enver Paşa, 34 yaşında genç bir savaş bakanıydı. Siyasî faaliyetleri, Balkan çeteleri, Trablusgarb çölleri, Sarıkamış soğuğu ve İstanbul kulisleri, askerî ve siyasî tecrübe kazanmasına katkı sunmuştu. Harbin seyrini, Londra'dan daha iyi okumuş,[1] sık sık Gelibolu'da ziyarette

[1] "Stratejik seviyede, Enver mutlak bir stratejik netlik sergiledi ve harekâtı

THE NEW YORK TİMES'TA ENVER PAŞA (1914-1922)*

YAVUZ HAYKIR**
VAHİDE ÇETİN***

Halkın ve kabinenin ittifaka karşı güvenini kazanan Enver Paşa, 10 Ağustos 1914 tarihinde İngiliz donanmasından kaçan iki Alman gemisi Goben ve Breslav'ın Çanakkale boğazını geçmesine izin vermesiyle Almanya ile yapılan protokol gizliliğine son verecek süreci Harbiye Nazırı olarak başlatmıştır.

* Bu makale daha önce *Cappadocia Journal of History and Social Sciences Dergisi*'nde yayımlanmıştır.
** Doç. Dr. Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü.
*** Doktora Öğrencisi. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı.

Giriş

18. yy'da Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik, eşitlik ve özgürlük gibi kavramların sadece Fransa'yı değil diğer Avrupa ülkelerini de etkilemesi, ardından monarkların statükoyu korumak için toplandığı 1815 Viyana Kongresi'nde aldığı kararlara rağmen ortaya çıkan liberal hareketlerin güç kazanması, Sanayi Devrimi sonrası hammadde ve pazar arayışı ve bunun sonucunda rekabet haline gelen sömürgecilik faaliyetleri, Almanya ve İtalya'nın siyasi birliğini geç tamamlamasıyla sömürgecilik yarışına hız vermeleri yeni dünya düzeninde söz sahibi olmak istemeleri, 20. yüzyıl Avrupa'sında denge politikasını alt üst eden gelişmelere sebep olmuştur. Otto Von Bismarck'ın güçlü bir Almanya için yürüttüğü faaliyetler, Fransa ile Rusya aleyhine genişleme politikası, Almanya ve Fransa arasındaki Alsas-Loren krizi, Alman-İngiliz rekabeti, Rusya'nın izlediği Panislavizm politikasının Almanya'nın izlediği Pangermenizm politikası ile çatışması, silahlanma yarışı gibi gelişmeler ülkeleri denge politikalarına ve savaşa götüren sebepler arasında yer almıştır. Kaçınılmaz savaş öncesi ülkeler, diplomasi yoluyla ittifak kurma arayışı içerisine girmişlerdir (Ateş, 2001, s. 193-243). Savaş öncesi çeşitli ittifaklar gerçekleşse de İtilaf ve İttifak devletlerinin oluşmasına kaynaklık eden esas gelişme İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus

DÖNEM HATIRATLARI IŞIĞINDA ENVER PAŞA*

OĞUZHAN MURAT ÖZTÜRK

Osmanlı Devleti'nin son 10 yılına damgasını vuran Enver Paşa uzun seneler boyunca ilgili ilgisiz her kesimin nefretini celp etmiş ve sanki her şey yolunda giderken bir anda ortaya çıkan bu "hayalperestin" devleti ba- tırdığı iddiaları kolaylıkla taraftar bulmuştu.

Giriş

Yakın döneme kadar Enver Paşa ve İttihatçılık genelde menfi çağrışımlar yapan bir anlama tekabül ediliyordu. Buna göre Enver Paşa, Abdülhamid Han'ın tıkır tıkır işleyen denge politikalarını bozmuş, emperyalist memleketler hesabına ülkeyi savaşa sokarak Türk milletinin körpe evlatlarını Sarıkamış'ta dondurmuş, Yemen çöllerinde yakmış, gerçekleştirilmesi imkânsız hayaller peşinde Mehmetçiğin kanlarını beyhude yere akıtmıştı! Olan 600 yıllık koca imparatorluğa olmuş ve yaşanılan bozgundan sonra da memleketin nefretini celb etmiş bu "işbirlikçi hain" Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları arasında hiçbir vicdani sorumluluk duymadan ve arkasına dahi bakmadan vatan topraklarını terk ederek menfaatleri uğruna mücadele ettiği mezkûr memleketlere kapak atmıştı.

Peki gerçekten memleket için bütün kötülüklerin müsebbibi Enver Paşa mıydı? Veya yukardaki ağır ithamların ne kadarı doğruydu?

Kabul etmek gerekir ki Türk toplumu nezdinde menfi bir Enver Paşa ve İttihatçı algısının oluşmasında özellikle İslamcı ve Türkçü tarihçi ve yazarların ve erken cumhuriyet dönemi tarihçilerinin etkisi vardır. Özellikle İttihatçıların genellikle menfi olarak tasvir edilişinde iki amil öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi İttihatçıların Osmanlı Devleti'nin son döneminin en kudretli padişahı Abdülhamid Han'ı tahttan

* Millî Mecmûa'nın 9. sayısında yayımlanan yazının gözden geçirilmiş hâlidir.

FRANSIZ BASININ GÖZÜNDE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ENVER PAŞA*

MUSTAFA KIRIŞMAN**

Le Temps'da yayınlanan "Son Uyarı" başlıklı imzasız bir yazıda, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığının kendisine verdiği geniş yetkilerle bir dikta- törlük oluşturduğu, ordusunu Liman von Sanders'in emrine verdiği ve bu iki ismin maskelerini indirdiği ifade edildi.

* Bu çalışma, "Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız Basınında Enver Paşa" başlıklı makalem ile "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve Fransız Kamuoyu" başlıklı kitabımdan türetilerek ve çeşitli yeni kaynaklar eklenerek meydana getirilmiştir.

** Araş. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, mustafa.kirisman@deu.edu.tr.

Giriş

Sanayi devrimini tamamlayıp elde ettiği sömürge alanları, ekonomik ve askeri güçle birbirlerinin doğal rakibi olmaya doğru evirilen Batılı güçler iki kutba ayrılmışlardı. Alman Şansölyesi Bismarck'ın diplomasiyi kullanarak Fransa'yı yalnızlaştırma çabaları Almanya, Rusya ve Avusturya'dan oluşan Üç İmparatorlar Ligi'nin kurulmasıyla başarıya ulaştıysa da II. Wilhelm'in tahta çıkması süreci çok farklı bir noktaya taşıdı. II. Wilhelm'in küresel güç olma yolundaki fikir ve eylemleri İngiltere ile Fransa arasındaki çeşitli uzlaşmazlıkların rafa kalmasına yol açtığı gibi Rusya'nın da bu iki ülkeye yakınlaşmasını sağladı. Nihayetinde, Batılı güçler İtilaf ve İttifak Devletleri olarak ikiye ayrıldılar. Osmanlı Devleti Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda büyük yenilgiye uğramıştı. Osmanlı Devleti bu savaşların yaralarını sarmaya çalıştığı sırada Batı'nın bu denli ayrışması, devleti yönetenleri ittifak arayışına sevk etti. İşte bu noktada, Osmanlı Devleti İngiltere, Fransa ve Rusya'yla peş peşe bağlaşma girişimlerinde bulundu. Ne var ki bu girişimler, saydığımız ülkelerin menfi tutumu neticesinde ikili dostluk cemiyetlerinin kurulmasından öteye gitmedi. Almanya sanayi devrimini İtilaf Devletleri üyelerine nazaran daha geç tamamlamıştı. Onlar için gerekli olan şey dünyanın çeşitli coğrafyalarında geniş sömürgeler elde ederek emperyal düzlemde daha üst seviyeye erişmekti. Birinci Dünya Savaşı'na